

MIKOLA Gyöngyi

Szegedi Tudományegyetem, Társadalom- és Bölcsészettudományi Kar
Szláv Intézet, Orosz Filológia Tanszék
Szeged, Magyarország
mikolagyongyi@gmail.com

A KEVEREDÉS VIHAROS VÖLGYE

Az identitás metamorfózisai Guzel Jahina regényeiben

The stormy valley of mixing

The metamorphoses of identity in Guzel Yakhina's novels

Olujna dolina izmešanosti

Metamorfoze identiteta u romanima Guzelj Jahine

A tatár származású Guzel Jahina ma egyike a legnépszerűbb kortárs orosz íróknak. A *Zulejka kinyitja a szemét* és *A Volga gyermekei* című regényeit, melyek magyarul is olvashatóak, számos rangos hazai és nemzetközi díjjal tüntették ki, utóbbi többek között 2019-ben Szerbiában elnyerte az Ivo Andrić-díjat. Mindkét műben egy-egy etnikai kisebbség képviselőjének története bontakozik ki a 20-as, 30-as évek szovjet korszakának történelmi kontextusában. Zulejka krími tatár asszony, akit a kuláktalanítás során deportálnak Szibériába, Jacob Ivanovics Bach tanító pedig a Volga menti német telepeselek leszármazottja, akinek az életét fenekestül felforgatja az 1917-es bolsevik hatalomátvétel. Tanulmányomban arra keresem a választ, hogy milyen irodalmi kódok révén konstruálja meg szereplői sajátos, folyamatos átalakulásban lévő, „hibrid” identitásait Jahina prózája.

Kulcsszavak: Guzel Jahina, hibrid műfajok, kisebbségi narratívák, az identitás metamorfózisai, traumafeldolgozás

Guzel Jahina 1977-ben született tatár értelmiségi családban. Kora gyermekkorában kizárólag tatáruul beszélt, majd később az orosz nyelv lett számára meghatározó. Nagyapja, a falusi némettanár és iskolaigazgató hatására kezd el németül tanulni. Egyetemi tanulmányait a Kazanyi Egyetemen végzi, ahol angol–német szakos tanári oklevelet szerez. Egyetemistaként Bonnban töltött egy

fél évet, 1999-től pedig Moszkvában él. Kezdetben fordítóként dolgozik, majd a reklámszakmában helyezkedik el, 2013-ban elvégzi a Moszkvai Filmiskola forgatókönyvírói szakát. Első regénye, a *Zulejka kinyitja a szemét*, eredetileg filmforgatókönyvnek készül, írás közben dönt Jahina a regény médiuma mellett. A regény mindazonáltal filmszerű maradt, rövid fejezetekből áll, és viszonylag egyszerű, redukáltnak ható nyelven íródik. A második regény, *A Volga gyermekei* már egy sokkal bonyolultabb, finomabban megmunkált, jóval rétegzettebb irodalmi nyelven szólal meg.

Jahina maga úgy határozta meg nevelődésének éveit, hogy azok három kultúra, a tatár, az orosz és a német kultúrák határán zajlottak. 2016-ban publikált egy önéletrajzi esszét *Kert a határon* címmel (Jahina 2018), amelyben Kazany legendás városrészéről, a Német–Orosz Svájcnak nevezett hatalmas kiterjedésű, dimbes-dombos városi szabadidőparkról írt. (Ma Gorkij parknak hívják.) Ebben a parkban elmosódnak a kultúrák határai, létrejön az amúgy is multikulturális Kazanyon belül egy többnemű tér, amely egyszerre ad helyt a 18. század óta itt élő németek tiszteletre méltó nyaralóinak és az orosz vásári színházaknak, vidámparknak, különböző szórakoztató attrakcióknak. A kertnek van egy falusias, faházakból álló része, de modern kőépületek is találhatóak benne. A kert egyik oldalról a város szélén elterülő egykori pestistemetővel határos. A mai napig itt áll a cári időkben alapított pszichiátria épülete, amely a sztálini időkben Berija parancsára börtönpszichiátriaként funkcionált. Ez a minden ízében heterogén tér a szerző számára a szabadság terepévé válik, mivel a szovjet korszak végének zűrzavarában kezd elvadulni, és olyan terület lesz, amely kívül esik mind az iskola, mind a hatóságok, mind pedig a szülők ellenőrzésének hatókörén. A kamaszok kedvükre barangolhatnak, tábortüzeket gyújtanak, az esszé szerzője pedig ide jár csókolózni Timur nevű barátjával.

A tatár, a német és az orosz nyelvek és kultúrák találkozása, átszövődése Jahina alapélménye, és ebből a különleges egzisztenciális tapasztalatból táplálkoznak a regényei is. A 2013-as *Zulejka kinyitja a szemét* című regény az 1930-as években játszódik a kuláktalanítás idején, és egy tatár fiatalasszony történetén keresztül mutatja be a kitelepítést és a lágeréletet. Jahina számára ez részben családtörténet: a nagymamája hétévesen került a családjával a Szibériába tartó marhavagonok egyikébe, és tizenöt év múlva tudott csak hazatérni. A magyarrá *A Volga gyermekei* címmel fordított második regény pedig a II. Katalin cárnő által a Pugacsov-felkelés után az elnéptelenedett Volga menti földekre behívott német telepések történetét meséli a bolsevik fordulat, azaz 1917 novembere után körülbelül 1946-ig, a németek tömeges kitelepítéséig, illetve a főhős, Jacob Bach falusi iskolamester és meseíró Gulagon bekövetkező haláláig.

A regények hatalmas sikert arattak Oroszországban mind az olvasók, mind a kritikusok körében, és nagy visszhangot váltottak ki világszerte. A siker egyik titkát több irodalomtörténész és kritikus a sztálini múlt új szempontú feldolgozásában látja. Kalafatics Zsuzsa *A sztálinizmus traumatikus tapasztalata Guzel Jahina regényeiben* című orosz nyelvű tanulmányában (Kalafatics 2021) is a sztálini műtfeldolgozás kódrendszerében elemzi Jahina regényeit, és jelöli ki helyüket a kortárs orosz irodalom térképén. Jahina új megközelítésének lényegét mindenekelőtt műfaji hibriditásukban látják, melynek révén sokféle olvasói igénynek képesek megfelelni (Savkina–Rosenholm 2016). Mindkét regény ötvözi a történelmi regény és a családregény műfaji tradícióit, továbbviszi és továbbfejleszti az orosz irodalom nagy pszichológiai vonulatát, emellett az egyszerű, falusi hősök tudatának ábrázolása lehetőséget ad mitologikus, mesei és folklorisztikus elemek használatára – a kritikusok ebben a mágikus realizmus stílusjegyeit fedezik fel. Jahina az interjúiban rendre Gogol és Bulgakov műveinek mitologikus vagy mai szóval fantasy elemeire hivatkozik. Mindkét regény egyúttal egy-egy sajátos robinzonád is, amennyiben a hősök az életük egy jelentős szakaszában a világtól elzárva élnek, és maguknak kell megküzdeniük a természet erőivel. *A Zulejka* emellett sajátos road movie-nak is tekinthető, hiszen a marhavagonokba parancsolt emberek több hónapon át utaznak rettenetesen viszontagságos körülmények között végig a hatalmas országon, míg el nem érik a nekik kirendelt területet az Angara partján Délkelet-Szibériában. *A Volga gyermekei* pedig a posztmodern intertextualitás és metafikció elemeit is magába építi, amennyiben bemutatja, hogy alakulnak át a németek magukkal hozott meséi a szovjet hatalom ideológiáját közvetítő történetekké, és ezáltal fölveti az irodalom és a művészet bűnrészességének problémáját az előálló kataklizmákban és az egymást követő katasztrófákban.

Bár mindez roppant fontos és megkerülhetetlen az interpretáció során, érdeklődésem homlokterében mindazonáltal nem elsősorban a szovjet korszak traumáival és rendkívül ellentmondásos örökségével való szembenézés politikai és szociokulturális megközelítése áll, hanem Jahina sajátos tudatfelfogása és elbeszélői eljárásai, amelyek révén érzékelhetővé válnak az emberi önérzékelés és öntudat metamorfózisai és transzformációi olyan elementáris erejű társadalmi változások közepette, amelyeket a bennük sodródó szereplők az adott pillanatban, a történések jelen idejében egyáltalán nem értenek, vagy még ha viszonylag gyorsan képesek is átlátni a helyzetüket, az átélt traumatikus események olyan hatalmas mentális kihívást jelentenek, melyek összeroppanással fenyegetik a legerősebbeket is. A regények legizgalmasabb fejezeteiben feltárul, ki hogyan

képes (képes-e) újradefiniálni magát, hogyan változtatja meg (megváltoztatja-e) a saját magáról szóló mesét, és elősegíti-e mindez a szereplők túlélését.

Tanulmányom címe, *A Keveredés viharos Völgye* utalás arra a perzsa eredetű mesére, amelyet Zulejka mesél a fiának az Angara-parti büntetőtelepen, amelyet a deportáltak életben maradt kis csapata a saját kezével épített föl a semmiből. A falut Szemruknak nevezik ('szem ruk' oroszul azt jelenti, 'hét kéz'), mivel alapvetően négy férfi keze munkájának köszönhetően teremődik meg, akik közül az egyik félkezű. Zulejka meséje arról szól, hogy a madarak egyszer egy nagy lakomát követően összevesztek, háború tört ki köztük, és elhatározták, hogy felkeresik a világ legmagasabb hegyén élő csodálatos sahmadarat, hogy tegyen igazságot köztük, és vezesse őket. Ezt a madarat „a perzsák és az üzbégek Szimurnak nevezték, a kazahok Szamurüknek, a tatárok meg Szemrugnak nevezték”.

A Keveredés viharos Völgyében a nap és az éj, a lét és a nemlét egymásba vegyült. Mindazt a tudást, amellyel a madarak az egész út során gazdagodtak, elfújta a forgószeél, és a lelkükbe üresség és reménytelenség költözött. A megtett út feleslegesnek tetszett, és úgy érezték, életüket elvesztegették. Sokan, akiket leigázott a kétségbeesés, itt pusztultak el. Csak a legkitartóbb harminc madár maradt talpon. Megperzselt szárnyal, sebektől vérezve, halálos fáradtan vánszorogtak az utolsó völgyig. És ott, a Lemondás Völgyében csak egy határtalan víztükör várta őket, felette pedig örök csend honolt. Azon túl már az Örökkévalóság Földje kezdődött, ahová az élők nem léphettek be. [...] És a madarak megértették, hogy eljutottak Szemrug lakhelyéhez, és a szívükben duzzadó örömről megérezték a közeledtét. A szemük lecsukódott a világot betöltő ragyogó fénytől, és amikor újra kinyílt, csak egymást látták. Ebben a pillanatban megértették a dolgok lényegét: ők maguk voltak Szemrug. Mindegyikükük külön-külön, és ők együtt, közösen (Jahina 2017, 410–411).

A Szemruk, a falu neve és a perzsa mitológia sahmadara, a Szemrug oroszul ugyanúgy hangzik, mivel az oroszban a szóvégi mássalhangzók zöngétlenednek. Vagyis a világ végén a semmiből születő falu a száműzetésben született kisfiú, Juszuf tudatában azonos lesz a mitológiai Szemruggal. A soknemzetiségű deportáltak által alapított városnak Zulejka meséi teremtik meg az eredetmítoszát. Ebben az új városban mások a törvények, mint a szovjet birodalom középpontjában, mivel a túlélésért folytatott küzdelem felülírja az ideológiát: ahhoz, hogy életben maradjanak, a deportáltaknak egymással is és a parancsnokkal is együtt kell működniük. Sajátos új ösközösségi társadalom jön létre,

amely időnként érintkezik a külvilággal, de amely – kezdetben legalábbis, a civilizációtól való teljes elszigeteltség körülményei között – kialakítja új törvényeit, amelyek a közös munkamegosztáson alapulnak. Amíg vissza nem térnek a csekisták, Szemruk autonóm közösségként működik.

A többgyökerű mese a sahadárról jól példázza, hogy a nagy alaptörténetek maguk is több forrásból származnak, több variációban léteznek, és a mesélők mindig beleszövik a mesébe a saját tapasztalataikat. A *Volga gyermekeiben* ilyen mese a Fogoly Lány története, amelyet Jacob Bach a feleségétől, Clara Grimmtől hall. A Fogoly Lány története ezáltal kétszeresen is Grimm-mesévé válik, mivel filológiai értelemben egy Grimm testvérek által írt történet, a Rapunzel egyik változata, amelyet mind Clara Grimm, mind Jacob Bach úgy ad tovább, hogy át is alakítja: a zord apa által toronyba zárt királylány története Bach ceruzája nyomán egy fiatal lány öntudatra ébredésének és önállósodásának történetévé válik. Amikor Bach, aki a felesége halála után egyedül marad a kislányukkal, Antjével, hogy táplálni tudja a gyermeket, tejtért cserébe eladja a meséit a falu szovjetizálásáért felelős komisszárnak, Hofmann-nak, aki némileg átalakítva, a párt ideológiai irányvonalához igazítva adja le azokat a *Volga Kuriernak*, a Volga Menti Németek Autonóm Köztársasága központi lapjának. A német folklórból táplálkozó közös ősi mesekincs, amely összefonódik a személyes történetekkel és az iskolamester írói képzeletével, átszerkesztett, primitivizált formában részévé lesz a szovjetizált német mesék gyűjteményének egy későbbi időben, amikor a szerző, Jacob Bach már elpusztult a Gulagon.

Míg Zulejka meséi segítenek a túlélésben, mert nemcsak világmagyarázatot adnak, hanem lelki-erkölcsi útmutatást is, Jacob Bach egyre növekvő rémülettel érzékeli, hogy az általa eladott mesék rejtélyes módon mind megvalósulnak, és horrorisztikus kataklizmák csíráivá válnak. Mindez arra is utal, hogy a különböző kultúrák különböző meséi és más narratívái különböző szerepet játszhatnak a traumafeldolgozásban és a túlélésben. Zulejka még benne él a mitológiában, és a hitvilághoz való hűség erőt ad neki pszichológiai értelemben, hogy elviselje a legkeményebb megpróbáltatásokat is. Bachnak az írás segít ugyan a fennmaradásban lelki és fizikai értelemben egyaránt, ám eladott és meghamisított meséi a gyilkos ideológia részévé válnak, amely ideológia végül sok millió sorstársával együtt őt magát is bedarálja.

A regények további meghatározó eleme a szereplők nyelvi kompetenciáinak hangsúlyos ábrázolása. A *Zulejka...* végén szöszedet segíti a regényben található tatár szavak és kifejezések értelmezését. A *Volga gyermekeiben* ezek szerepét a német szövegek veszik át. Miután a szereplők többnyelvű közegben mozognak, felerősödik a nyelvi asszociációk jelentősége. Zulejka például

a következőképpen értelmezi magában a bolsevikok és vöröskatonák megjelenését Julbasban, a kis faluban, ahol él:

Ezekhez az arcokhoz sok szó is tartozott, egyik érthetlenebb és félelmetesebb, mint a másik: gabonamonopólium, prodraszvjorszka, prodnalog, bolsevik, behajtóbrigád, Vörös Hadsereg, szovjethatalom, kormányzósági CSEKA, komzomolista, GPU, kommunista, teljhatalmú megbízott... Zulejkának nehéz lett volna megjegyeznie ezeket a hosszú orosz szavakat, amelyeket nem is értett, az összes efféle embert úgy hívta magában: a vörös horda népe. Az apja sokat mesélt neki az Arany Hordáról, amelynek vágott szemű, kegyetlen helytartói századokon át szedték az adót ezen a tájon, hogy elvigyék rettegett uruknak, Dzsingisz kánnak. A vörös horda népe is adót szedett. De hogy ők kiknek a lába elé hordták, azt Zulejka nem tudta (Jahina 2017, 50).

Az idézetben van egy lefordíthatatlan szójáték, a vöröskatonákat, oroszul 'krasznoarmejci' úgy hallja, hogy 'krasznoorgyejci', a vörös horda. Az Arany Horda a tatár Zulejka családi meséken alapuló történelmi tudatának is részét képezi, ily módon a meglévő fogalmi segítségével értelmezi, „keretezi” az új jelenségeket.

Az akusztikus asszociációk fontos részét képezik a szereplők nyelvi portréjának. Ahogy Zulejka nem érti az új szovjet politikai zsargont, ugyanúgy nem érti Jacob Bach tanító sem. A fiktív volgai német telep, Gnadental lakói csak száz orosz szót tudnak, teljes nyelvi és kulturális izolációban élnek több mint száz éve. Mivel nincs igazi kapcsolatuk az óhaza nyelvével, amelyet egymás között Reichként emlegetnek, egy 18. századi nyelvi állapotot őriznek, és olyan archaikus gondolkodásmódot, amelyhez nem találja a kulcsot a bolsevik hatalomátvétel után a faluba küldött, Németországból származó pártmegbízott. A nyelvi elszigeteltség párhuzamba állítható a főhősnek azzal az életérzésével, hogy Gnadentalban megállt az idő, és vele az égvilágon semmi sem fog történni. Gnadental beszélő név, azt jelenti, a Kegyelem Völgye, vagyis a keresztény mitológiával áll kapcsolatban, akárcsak Szemruk a perzsa eredetmítosszal.

A két regény talán legszembeütőbb hasonlósága a kisebbségi hősök izoláltsága. Zulejka alig lépi át a faluja határát, holott nagyon szeretne egyszer eljutni Kazanyba, Jacob Bach számára pedig a Volga túlsópartjára való utazás is elképesztő kalandnak bizonyul.

Az izoláltság mindkét hős esetében kirekesztettséggel is párosul: Zulejka a magában Vérszipolynak nevezett százéves vak anyósa kemény uralma alatt él férjével, a nála harminc évvel idősebb Murtazával, négy kislányát eltemette,

halálra dolgoztatják nap mint nap, és a nehéz munkához rengeteg megaláztatás társul. Jacob Bachot pedig akkor közösi ki a saját faluja, amikor a pap nem hajlandó összeadni szerelmével, a Volga túlsópartjáról hozzá átszökő tanítványával, Clara Grimm-mel. A falu népe másik tanítót hív, és ők Clarával kénytelenek visszatérni Claráék elhagyott tanyájára. (Az apa a ház népével Németországba ment, erről az útról szökött meg Clara.) Vagyis a hősnő továbbra is fogoly lány marad, és csalódottságát évek múlva csak az enyhíti majd, hogy végre sikerül megfogannia.

Guzel Jahina regényeiben a kisebbségi helyzet mindenekelőtt fojtogató izolációként jelenik meg, ám ennek a szűkösségnek és zártságának a benne élő szereplők nincsenek igazán tudatában, normális állapotként fogadják el, és még ha szenvednek is tőle, összehasonlítási alap híján vakok a saját helyzetükre. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy az alávetettség, elnyomottság és kiszolgáltatottság léthelyzete először mindkét hős esetében az etnikai értelemben vett *saját* közegben jelentkezik, nem pedig az idegenek, azaz a túlnyomórészt orosz nemzetiségű bolsevikok, vöröskatonák, pártmegbízottak és komisszárók megjelenése révén alakul ki. A szovjet-orosz elnyomás és jogfosztás kegyetlensége a „többségi” hősök előtörténeteinek tanúsága szerint sok esetben maga is reakció az elkövetők saját korábbi sérelmeire. A szovjet korszak traumáinak feldolgozása többek között azért is roppant nehéz, mert a hóhérok egy következő korszakban maguk is áldozatokká váltak, ahogy ezt Trockij története is példázza. A bolsevik fordulat, az azt követő polgárháború, hadikommunizmus, éhínség, majd a kuláktalanítás totálisan lerombolja a régi kisvilágokat, amelyeket ezek a változások váratlanul érnek, és a korábbi világképek keretei között feldolgozhatatlanok maradnak. Bach megnémul, a másik regény német orvosa, Volf Karlovics Lejbe pedig félig megőrül, és azt képzei, hogy egy tojásban él. Az események racionalizálásában Zulejkának segítenek az ősi mesék, Bach pedig kecsketejért cserébe megírja Hofmann pártmegbízottnak a falu teljes történetét, folklóráját és szokásait, és rendelkezésére bocsátja azt a mesekincset is, amelyet a feleségétől hallott. Az elszenvedett traumák és a szeretteikért való szüntelen aggodalom mindkét hős esetében azzal jár, hogy igyekeznek elzárni gyerekeiket a külvilág borzalmaiktól. A regények rendkívül árnyalt pszichológiai síkja érthetővé teszi, hogy a hősök számára az élet egyetlen értelme a gyerekeik felnevelése lesz, ami totális önfeláldozást követel tőlük a kataklizmák véget nem érő sorozatában. A féltés révén, valamint amiatt, hogy nem képesek kapcsolatot teremteni a realitással, és nem értenek semmit abból, ami körülöttük történik, óhatatlanul is újratermelik azt az izolációt, amely egyébként őket sem védte meg semmitől, ellenben – ahogy ezt az olvasó a maga nagyobb történelmi tudásával már jó előre látja – súlyosan veszélyeztetik a gyerekeik életkilátásait.

Ezen a ponton elérkezünk a regények következő kulcsproblémájához, a gyerekek kérdéséhez. Amikor Jacob Bach kislányát és fogadott fiát elviszik az írástudatlanság felszámolásán dolgozó agitátorok a Clara Zetkin internátusba, Bach beletörődik a helyzetébe:

Mi maradt immár neki? Csak az, hogy szeresse a gyermekeit. Szeresse – távolból. Szeresse úgy, hogy nem látja őket. A gyermekeket, akik soha nem hallották a hangját, és aligha is fogják hallani. A gyerekeket, akik más nyelven beszélnek. Akik készek, hogy elhagyják, elfelejtsék és elárulják őt. Ezeket a furcsa, idegen gyerekeket, akikről valamiért azt hitte, hogy az övéi (Jahina 2020, 377).

A saját és idegen kategóriái felcserélődnek, az egymást kizárni látszó ellentétek folyton egymás felé hullámszerűen, egymásba oldódnak, mint a Volga áramlatai. A Volga-anyácska, az orosz nemzeti narratíva mitologikus folyója Jahinánál egy soknemzetiségű térség határfolyójaként jelenik meg, amely egyesíti magában összes gyermekének összes történetét, ahogy magába fogadta, medrében őrzi a partjai mellett lezajlott háborúk különböző nemzetiségű halottjait is.

Ezekben a példákban a mesék és a hagyományok továbbadása segít megőrizni a hősök önzonosságát a kaotikussá lett életveszélyes világban, Jahina ugyanakkor olyan szituációkat is teremt a regényekben, ahol a felejtés és a múlt elvesztése életmentő is lehet:

Ignatov kinyitja a széfet, kiveszi az iratkupacból az egyes számú születési anyakönyvi kivonatot – Juszuf Valijev, 1930. Beledobja a kályha hideg tűzterébe, gyufát gyújt – a papírba gyorsan belekap a heves lángocska. Pillanatnyi tétovázás után a régi „Aktá”-t is utánahajítja.

Amíg a lapok lassan felizzítják a parazsat, és ropogva elenyésznek a narancsszín lángokban, elővesz egy üres anyakönyvikivonat-blankettát, tintába mártja a tollát, és rávezeti: Joszif Ignatov. 1930. Szülők neve. Anya: Zulejka Valijeva, parasztnő. Apa: Ivan Ignatov, vöröskatona (Jahina 2017, 507).

Amikor Ignatov a tűzre veti a transzport nyilvántartását, egyúttal belátja, hogy az egész rettenetes akció, amelybe olyan lelkesen belevetette magát a történet elején, iszonyatos tévedés volt, és végül ő maga is a helyzet csapdájába került: leváltott börtönparancsnokként immár nincs hova mennie, egy szintre kerül a rábizott foglyokkal.

Jahina történeteiben folyamatosan zajlik a monolitikus ideológiai blokkok lebontása. Zulejka mint odaadó anya, fáradhatatlan munkás és kitűnő vadász

lesz a közösség megbecsült tagja, Ignatov viszont, aki kezdetben élet-halál ura, és önvédelemből ugyan, de mégiscsak megöli Zulejka férjét, a lágerben egy baleset következtében lesántul, és megromlik a látása is. Az ő szerelmi történetük az egymást kizáró ellentétek kiegyenlítődének története: az egyik fél emelkedése párhuzamosan zajlik a másik fél társadalmi státuszának süllyedésével és emberi lehetőségeinek csökkenésével. A megnémult Bachnak, az érzékeny és intelligens tanárnak pedig be kell fogadnia a csavargó Vázkát, a vad és veszélyes árva kirgiz fiút, hiszen ő az egyetlen, aki meg tudja tanítani a lányát beszélni.

Jahina művei olyan nevelődési regények is, amelyek nem a gyerekek felnőtté válásáról szólnak, hanem a szülők útjáról, akiknek hosszú és keserves kálváriájuk során meg kell tanulniuk, anélkül, hogy erre bárki tanítaná őket, sőt akár az örökölt és szerzett tanítások és tapasztalatok ellenében is, hogy hogyan hozzák meg a gyerekeikért a legnagyobb áldozatot; el kell jutniuk a szeretet legnagyobb próbatételéhez és el kell engedniük a gyerekeiket az ismeretlen és veszélyes világba, még akkor is, ha nem tudják, viszontláthatják-e őket valaha. Más szóval képessé kell válniuk arra, hogy megajándékozzák a gyerekeket a szabadsággal.

Irodalom

- Jahina, Guzel. 2017. *Zulejka kinyitja a szemét*. Ford. Iván Ildikó. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Jahina, Guzel. 2018. Szad na granyice. *Realnoe vremja*. <https://realnoevremya.ru/articles/97672-ranee-esse-guzeli-yahinoy> (2022. ápr. 7.)
- Jahina, Guzel. 2020. *A Volga gyermekei*. Ford. Soproni András. Budapest: Helikon.
- Kalafatics, Zsuzsanna. 2021. Travmatyicseskij opit sztalinizma v romanah Guzeli Jahinoj. *SlavVaria* 1/2021. <https://journals.lib.pte.hu/index.php/slavvaria/article/view/4951/4788> DOI: 10.15170/SV.1/2021.181 (2022. ápr. 8.)
- Savkina, Irina – Rosenholm, Arja. 2016. Szekret jejo uszpeha: razmislenyija o romanje Guzel Jahinoj «Zulejha otkrivajet glaza». *Лабиринт*. No 3–4. 22–25

THE STORMY VALLEY OF MIXING

The metamorphoses of identity in Guzel Yakhina's novels

Guzel Yakhina of Tatar descent is one of the most popular contemporary Russian writers today. Her novels *Zuleikha Opens Her Eyes* and *Children of the Volga*, which are available in Hungarian as well, have been awarded numerous national

and international prizes. The latter, among others, won the Ivo Andrić Award in Serbia in 2019. Both novels unveil stories of representatives of the minority in the historical context of the Soviet era of the 1920s and 1930s. Zuleikha is a Crimean Tartar woman who was deported to Siberia during dekulakization, and the teacher Jacob Ivanovich Bach was a descendant of the German settlers along the Volga, whose life was turned upside down by the 1917 Bolshevik takeover. In my presentation, I look for an answer to what literary codes Yakhina's prose utilizes to construct the unique, constantly changing, and "hybrid" identity of her characters, and how the literary methods used by her relate to ethnically themed works of classical Russian literature, Romantic Orientalism, or the tradition of "imperative" narratives often present in her works. I also analyse how this prose reflects (if it reflects) on the contemporary Western post-colonialist literary discourses, and to what extent can this hybridity be interpreted in the context of literary theoretical concepts. In Yakhina's prose, the questions of female identity and the literary representation of gender roles that change in extreme ways during historical cataclysms are unavoidable, and with them the appearance of and focus on the closely related children's perspective. While I reflect on the discussions surrounding Yakhina's works in the circles of Russian critics and audience, with special regard to minority readers, the focus of my interest is not primarily on the political and socio-cultural approach to dealing with the traumas and highly controversial legacy of the Soviet era, but rather on Yakhina's unique conception of consciousness, and the narrative procedures through which the metamorphoses and transformations of human self-perception and self-awareness become perceptible in the midst of crucial social changes. These are not understood by the characters engulfed by them in the given moment at the time of the events and, even if they are able to comprehend their situation relatively quickly, the experienced traumatic events present a huge mental challenge that threatens to shatter even the strongest individuals. The most exciting chapters of the novels reveal those who were able (if they were able) to redefine themselves, how that changed (if it changed) their story, and if all that helped the survival of the characters.

Keywords: Guzel Yakhina, hybrid identity, the metamorphoses of self-awareness, imperial narratives, postcolonial theories

OLUJNA DOLINA IZMEŠANOSTI

Metamorfoze identiteta u romanima Guzelj Jahine

Guzelj Jahina, spisateljica tatarskog porekla, jedna je od najpopularnijih savremenih ruskih autora. Romani *Zulejha otvara oči* i *Deca Volge*, koji se mogu čitati i na mađarskom jeziku, nagrađivani su brojnim domaćim i međunarodnim nagradama. Roman *Deca Volge* dobitnik je Velike nagrade „Ivo Andrić“ za 2019. godinu u Srbiji. U oba romana u središtu dešavanja se nalaze glavni likovi, predstavnici etničkih manjina u sovjetskom periodu 20-ih i 30-ih godina prošlog veka. Zulejha je Tatarka sa Krima koju kulaci deportuju u Sibir, a učitelj Jakov Ivanovič Bah je potomak

nemačkih kolonista u povološkoj oblasti, čiji se život iz korena menja preuzimanjem vlasti od strane boljševika 1917. godine. U radu se traži odgovor na pitanje pomoću kojih književnih kodova konstruiše Jahina u svojoj prozi specifični, hibridni identitet svojih junaka u stalnom preobražaju.

Ključne reči: Guzelj Jahina, hibridni žanrovi, manjinski narativi, metamorfoze identiteta, obrada trauma

A kézirat beérkezésének ideje: 2022. ápr. 10.

Közlésre elfogadva: 2022. jún. 1.